

A magyar, mint idegen nyelv külföldi egyetemi oktatásának módszertani alapkérdései.

A magyar irodalom (kultúra, művelődéstörténet) külföldi egyetemi oktatásának tartalmi és módszertani kérdései.

Az ú.n. kemény társadalomtudományok (szociológia, jog, demográfia, statisztika, közgazdaságtan, gazdaságföldrajz) helye, szerepe a hungarológiai oktatásban; oktatásuk tartalmi, módszertani kérdései. A magyar történelem kérdései a külföldi felsőoktatásban.

Akár mennyit vitatkozunk is a hungarológia fogalmán és tartalmi kérdésein, az tény, hogy sokirányú munka folyik – s nem eredménytelenül – idehaza és külföldön egyaránt. S ami nagyon fontos: kezdenek megszűnni a politikai félelmekből, a múlt rossz emlékeiből, s hozzáteszem, a nem egyszer kicsinyes féltékenykedésekből fakadó korlátok, akadályok.

A félelmek alatt értem azt is, hogy például a magyar történelem, és következésként a magyar történettudomány korábbi kiszorultsága a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságból, ilyen elemeken is alapult. Ma ezen már túl vagyunk, s az *Erdély története* körüli vihar kapcsán azt is látjuk újra, hogy a világban való hírünk szempontjából milyen roppant jelentősége van a történelemnek, a magyar történettudomány jelenlétének, művekkel, előadásokkal, vitákkal a hungarológiai fórumokon is: a külföldi magyar intézetekben, hungarológiai tanszékeken, intézetekben.

Megint szinte az utolsó pillanatban vagyunk, de talán nem keseregni kell ezen, hanem annál aktívabban munkálkodni, hogy a magyar kultúra, a magyar tudomány eredményeit segítsük – amennyire lehet – megismertetni a világgal.

Rákos Péter

Hungarológia: a dolog és a szó

Felszólalásom címe semmilyen vonatkozásban sem utal Michel Foucault francia filozófus hasonló alcímű könyvére; azért választottam, mert tömörnek és kifejezőnek érzem. Valóban: most, amikor többfelől elindított kezdeményezések nyomán többé-kevésbé valamennyien ráeszméltünk, hogy a hungarológiával kapcsolatosan tisztázni valóink vannak, az egyik legsürgősebb teendőt éppen a szó és a dolog kölcsönös viszonyának megvilágításában látom. Nyilvánvaló, hogy a kettőt nem lehet szétválasztani, s éppoly nyilvánvaló, hogy össze sem szabad keverni.

Mivel a tisztázásnak ezzel a szándékával a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság talaján értekezünk, nem árt röviden felidézni, mi köze van a Társaságnak a hungarológiához. A kérdés módszertanilag nem mondvacsinált, a válasz látszólag egyszerű. Jóllehet a Társaság hivatalos elnevezéseinek egyik változata sem tartalmazza a „hungarológia” kifejezést, az alapszabályokban, az általános programban szerepel. (Ott, mint „hungarológiai tudományok.”) A két kongresszust, melyek szervezésében a Társaság kezdeményező szerepet (s annál jóval többet is) vállalt, hungarológiai kongresszusként rendezték meg. A Társaság magyar nyelvű kiadványai: a Hungarológiai Értesítő, a Hun-

garológiai Alapkönyvtár címükben élnek ezzel a terminussal. A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság ma a hungarológiának nemcsak egyik gazdája, sáfára, hanem legfontosabb alappillére is. Felvethetné valaki a kérdést, illetékes-e ez a fórum ilyen alapvetően elvi kérdés tisztázására, de tagadhatatlanul kötelessége megkísérelni. Teszi is, tette a múltban is; emlékezzünk csak Klaniczay Tibornak a Kortárs 1978/3. számában közzétett, a Társaságot bemutató rendkívül magvas nyilatkozatára, továbbá az I. kongresszus utáni tévéműsorra, melynek keretében Béládi Miklós, Hanák Péter, Klaniczay Tibor és Köpeczi Béla fejtették ki idevonatkozó nézeteiket, s melynek szövege az Alföld 1982/5. számában látott napvilágot. S azóta is szép számmal jelentek meg további közlemények, a Kósa Lászlóé, a Jankovics Józsefé s másoké, elannyira, hogy elmondható, a feltett kérdés megválaszolásához minden alapanyag együtt van, a hungarológia rendeltetését, mibenlétét nem szükséges feltalálnunk, elég felfedeznünk. És mégsem világos minden.

Nézzük elsőbben is a szót. A hungarológia a köztudatban többnyire egyértelmű a magyarságtudománnyal, amely azonban önmagában legalábbis kétértelmű. „Nem jó szó, és mégis szükséges” mondotta valaha, jóval „ante urbem conditam” azaz a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság létrejötte előtt Eckhardt Sándor. Úgy fogjuk-e ezt fel, mint a nyelvújítási szavakkal kapcsolatosan szállóigévé vált szellemes megállapítást: hiba, hogy lett, de jó, hogy van? Nem egészen. Nem szívesen kötnék bele ex post a szóba, hiszen vállaltuk, gyökeret vert. Csak nemrég is azzal a kérdéssel lepett meg valaki, hogy milyen szakpárosításban nyílik meg a jövő tanévben a Károly Egyetemen a hungarológia? Akár azt válaszolom, hogy az egyetemen nincs hungarológia, „csupán” magyar szak, akár azt, hogy a hungarológiát (bicegón) a *bohemisztikával* vagy (a szimmetria kedvéért nemlétező terminust rögtönözve) a „bohémológiával” párosítjuk, mindenképpen lesz a válaszomban valami bökkenő. Külföldön működő magyar kulturális intézetek feladatuk, hogy minél hathatósabban egyengessék az illető országban a hungarológia útját; s miközben egyenetlik is derekasan, őket is egyre jobban furdalja a kíváncsiság, hogy mi is az voltaképpen, amit egyenetlenek? Ami tehát a szót illeti, lebeg körülötte némi bizonytalanság. Magunk is tanakodtunk róla annakidején. Mintha eléggé elhalványult volna emlékezetünkben az az előkészítő bizottsági ülés, melyen az egyesektől pártfogásba vett „hungarisztika” terminussal szemben még az az aggály is felmerült, hogy jelentése már „le van foglalva”, rossz emlékü politikai mozgalmat idéz.

Ismétlem, nincs szándékomban megkérdőjelezni a már egyszer elfogadottat, de látnivaló, hogy legalábbis tudománylogikai szempontból vannak itt megfontolandó nehézségek. A „lógia” és az „isztika” között van érzékelhető, sőt ki is fejthető különbség. A „lógia” (a kutatási terület jelzésével egyidejűleg) inkább talán a tudományos statutumot hangsúlyozza, az „isztika” (a tudományos statutumot elvileg nem vonva kétségbe) elsősorban a kutatási területet. Tehát nem feltétlenül rangkülönbség, de mindenképpen hangsúlyeltolódás. Más megfelelések a „lógiát” mint „törvénytudományt” látszanak szembesíteni az „isztikával” mint inkább leíró, vagy „eseménytudomány” jellegű diszciplínával. Olyan hatalmas és szétágazó terület, mint a szláv filológia beérte a szlavisztika elnevezéssel, a germanisztika, a romanisztika is; még kézenfekvőbb példa a finnugorság területének tudományos vizsgálata, a „finnugrisztika”; de bohemisztikát, italianisztikát, polonisztikát is mondunk, hasztalan pillantga-

tok széjjel, hol találhatóék megfelelő és meggyőző analógiát a „lógiára”? A turkológia nyilvánvalóan nem „törökségtudomány” a szónak abban az értelmében, hogy egyetlen nemzetre, a mai török nemzetre korlátozódna; nem „kínaiságtudomány” a szó szoros értelmében a sinológia sem, a hettitológia jobb példa volna, csakhogy hettiták már nincsenek. Kósa László kiváló összegező írásában említi az albanológiát, hallunk fenológiaiáról is, de mindezek együttvéve is csupán egy tendencia megrajzolásához nyújtanak segítséget.

A továbbiakban óvatosan, lépésről lépésre merészkedem beljebb a probléma sűrűjébe, a szótól a dolog felé. A szó végtére is nem kötelez túl sokra. Aki egy fogalom meghatározására törekszik, óvakodjék attól a téveszmétől, hogy a szó mai jelentése vagy etimológiája kulcsot ad a kezébe, utat mutat a dolog felé. Vajon, hogy csak egy példát említek, azok, akik a realizmus körül dúló emlékezetes viták során, meddőségüktől olykor elcsüggedve, a szótól kívántak tanácsot kérni, mely föltre nem érhetően a valóság ábrázolásának igényét jelezte, nem estek-e kelepcébe, s nem kellett-e idővel belátniuk, hogy a valóságábrázolás igényével lépett fel úgyszólván minden művészi és irodalmi irányzat, a klasszicizmus, a romantika, a naturalizmus, az impresszionizmus is, nem törődve, quid significat nomen, hanem quid est res?

A szó jelentésénél több adalékkal szolgálhat a szó története. Ott már lényegileg is egybefonódik a „hungarológia” és a „magyarságtudomány”, s ezzel kapcsolatosan szeretnék szóvátenni valamit: azok, akik a két háború között a „magyarságtudományt” terminusként alkalmazták s táplálták bele a köztudatba, a „magyarság” szót minden valószínűség szerint gyűjtőnévként használták, a magyar nemzetközösség egészét értették rajta s az egyszerűségében is sokrétű -ség, -ség képzőnek feltehetően ez is az elsődleges jelentése. Ismereteim fogyatékoságáról árulkodik, hogy nem tudom: ki s milyen mértékben tűnődött el a képző másik fontos funkcióján, ti. hogy denominális, többnyire elvont tulajdonságot jelentő főneveket képzünk vele, minélfogva erős konnotatív sugallat hat nyelvi (is), hogy így (is) értelmezzük a diszciplinát: a magyarság mint tulajdonság, lényeg, jelle, alkat, mint kérdés: hogy „mi a magyar”? Azért beszélek konnotatív nyelvi *sugallatról*, mert abban a magyarságtudományban – vagy azokban a magyarságtudományokban – amelyek a második világháborút megelőző évtizedekben váltak a hungarológiával egyértelművé, akár szellemtörténeti, akár antropológiai vagy bármilyen más nézőpontból közelítették meg a tárgyat, ez a kettő nem vált *következetesen és tudatosan* ketté. Minden ilyen irányú töprenkedésem tehát oda konvergál, hogy a szót nem hívhatom segítségül a dolog megnyugtató tisztázásához. A szó vizsgálata csupán megerősíti azt a korábbi meggyőződésemet, hogy a kérdést nem úgy kell feltennünk: mi a hungarológia, hanem hogy mi legyen számunkra ma.

Valószínű, hogy a legelterjedtebb nézet (vagy téveszme) szerint hungarológiával foglalkozni annyi mint magyar tárgyú studiumokat (Hungarian Studies, Études Hongroises) végezni. Ez a gyakorlatban, a köztudatban bizonyos fókig igaz is. Aki a magyar népi díszítőművészettel, magyar hangtörténettel, magyar iskoladrámával foglalkozik, máris a hungarológiát műveli, hungarológiát „űz”. Eszerint a hungarológia terminussal csupán összefoglalóan jelölénk meg néhány kutatási területet, melyek közül a nyelv, az irodalom, a néprajz Társaságunk működésének kitüntetett szférái, a történelem, erről már sok szó esett, csupán szervezési okokból nem az, és persze van-

nak további szférák is, melyek nem rekeszthetők ki tárgyából. Ezen a fokon tehát voltaképpen elfogadjuk, hogy a hungarológia nem egyéb, mint a magyar tárgyú vagy vonatkozású kutatások pusztja összege, s amikor az elmúlt évtized során divatba jött, nem a dolog, hanem a szó csinált karriert. Nem állítom, hogy ez merőben hibás vagy téves szemlélet, s elképzelhető egy olyan álláspont, hogy már a „hungarológia” terminus új virágkora előtt is a hungarológiát műveltük, a marxi fordulattal élve: nem tudtuk, de tettük, akárcsak a Molière-i figura, aki örömteli meglepetéssel értesül róla, hogy egész életében prózában beszélt, csak éppen nem tudott róla. Ha ezzel beérnénk, nem is kelene több időt vesztegetnünk a kérdésre. Magunkévá tennénk a hungarológia avagy magyarságtudomány „addicionáló” felfogását. (A szóra, mely nem új, ebben az összefüggésben Vajda György Mihálynál figyeltem fel, aki a világirodalom történetének egyik variánsát nevezi adicionálónak, mint az egyes nemzeti irodalmak summáját.) Sokfelé találkozunk efféle adicionáló értelmezéssel. A szlavisztika, a romanisztika, a „finnugrisztika” nem „nemzettudományok”, vizsgálódásuk több nemzetre kiterjed. Adicionáló felfogásuk inkább szabály, mint kivétel. Nyilvánvaló persze, hogy a lengyel romantikáról, vagy verselésről, a spanyol népzeneről értekezni csakugyan megannyi építőkocka a szlavisztikához, s másrészt persze a „polonológiához”, a „hispanológiához” is. De a szón túli, a dolgot érintő különbség itt az, hogy e találmányra, példaképp említett kutatások az egyik lehetséges felfogás szerint legfeljebb adalékul szolgálnak a nevezett tudományterületekhez (szélsőséges értelmezésben annak mintegy segédtudományai), míg az adicionáló felfogás szerint annak már önmagukban is további perspektívát nem igénylő művelése. S ismétlem, ez utóbbival nemcsak hogy beérhetnénk, hanem meg is egyeznénk a leginkább elterjedt felfogással, mely tapasztalatom szerint ma már gyakran értetlenül, sőt bizalmatlanul fogadja az ezen túlmenő aspirációkat. A magyarságtudománynak az a felfogása, ahogyan az például a Magyarságtudomány című folyóirat anyagából is kiolvasható, nem túl sűrűn lépett túl ezen a gyakorlaton: a folyóirat 1942. évi 2. számából találmányra ragadom ki a Balassi Bálint ismeretlen leveleiről, a Tar Lőrinc-mondáról, a 19. század egyházi költészetéről szóló közleményeket.

Sietve fűzöm hozzá – talán az időközben már önökben is megfogalmazott ellenvetésre reagálva –, hogy a szlavisztika és a hungarológia ezen a fokon is más-más értelemben összegez: a szlavisztika különböző területek egynemű elemeit adicionálja, a hungarológia egy homogén terület különmemű tárgyakkal foglalkozó diszciplináinak eredményeit foglalja vagy foglalhatja együvé. A továbblépés lehetősége sem azonos. A szlavisztika, romanisztika stb. egy bizonyos általánosító vagy egyetemesítő lehetőséget kínál, a hungarológia ezenfelül egy elvonását, egy szintézisét. A rész és az egész dialektikája itt nem azonos jellegű, de mindkét esetben rész és egész kölcsönös viszonyáról van szó.

Itt keresném aztán a gyökerét annak az adatszerűen nehezen bizonyítható, de észlelhető jelenségnek, hogy éppen a nagy lélekszámú nemzetekre vagy nyelvcsaládokra kiterjedő kutatások veszik fel inkább az -isztika képzőt, míg a kisebbek esetében mint ha gyakrabban bukkanna fel az igény a -lógijára. A magyarságtudomány a „nemzettudomány” speciális esete; potenciálisan természetesen minden nemzetről konstituálható tudomány, de nem minden nemzet igényli, hogy a tudomány tárgyává avassák s nem minden nemzetről igényel a „népek hazája”, a világ összefoglaló tájékoztatást. Hogy mikor s miért lép fel efféle igény, az önmagában is rendkívül fontos tárgya kell

legyen a kutatásnak, s mellesleg megjegyezve: sem a belülről támasztott, sem a kívülről megnyilatkozó igény nem feltétlenül s egyértelműen pozitív előjelű jelenség, s majdnem mindig gyakorlati indítéka van. A tudomány méltóságán semmiképpen nem esik csorba, ha figyelmét tudományon kívüli szempontok irányítják valamely problémára, a tudomány történetében ez gyakori eset, majdnem szabály, de az bizonyos, hogy a külön fellépő igény csak a potenciális nemzet tudományok rendszerébe illesztve számíthat létjogosultságra, tudományos és erkölcsi nemzetközi hitelre. Minden egyetemi oktató jól ismeri a pragmatikus tényezőket, amelyek az efféle igényt létrehozzák. Magam is felhívtam a figyelmet a múltban szóban és írásban nem egy ízben arra, hogy a német zenét, a francia festészetet, az olasz történelmet kutatók általában a zenetudományi, művészettörténeti, történettudományi tanszékeket keresik meg e tárgyban konzultáció végett, míg az Erkelről, Munkácsyról vagy akár Bolyai Jánosról tájékozódni kívánók a magyar szakot tüntetik ki bizalmukkal. Minden külföldi egyetemi magyar szakos oktató botcsinálta hungarológus, vélt vagy feltételezett szakembere egy olyan komplex területnek, amelynek egy személyben talán nem is lehet specializált szakembere. Nyilván Gragger Róbert is ilyesfélét tapasztalhatott, amikor a maga hungarológiai koncepcióját érlelte. Az ilyen sokágú felkészültség egy munkahelyre való összpontosítása néhány kivételes műhelyt nem számítva ma még inkább jámbor szándék. Kissé sántikáló analógiával azt mondhatnánk, hogy bármely két hungarológiai részterület specialistái úgy viszonyulnak egymáshoz, mint – mondjuk – a szívsebész a szemorvoshoz: mindketten orvosok, de egymás területén csak mérsékelten illetékesek.

A hungarológia (vagy magyarságtudomány) tehát sem a magyarság felől nézvést, sem a külföld felől nem valami speciális tudománylogikai szükségszerűség szülöttje, hanem gyakorlati követelmény. S mint Klaniczay Tibor, a hungarológia újabkori fellendülésének spiritus rectora, majd nyomában mások is egyértelműen leszögezték: a hungarológia magyarokról szóló tudomány, de nem a magyarok tudománya. Magyarok és nem magyarok művelik, de másképp, mint sine ira et studio nem is művelhető: szó sem lehet arról, hogy a nemzeti önismeret tudományának tekintsük. Arra az esetleges ellenvetésre, hogy a kettőt nem lehet mereven különválasztani, azt válaszolom, hogy – jóllehet összefüggésüket tudomásul vehetjük – a kettőt különválasztani, s igenis szigorúan és mereven különválasztani a tudományág érdeke és létezésének feltétele.

De ha a magyarságtudomány (vagy hungarológia) a „tudni érdemes dolgok tudománya”, akkor bármely nemzetről szóló tudomány ugyanúgy az, s ez esetben kell, hogy legyen vagy létrejöjjön a „nemzet tudománynak egy olyan elmélete, amely megelőzi s fölötte áll a hungarológia sajátos módszertanának s kötelező alapja a hungarológia meghatározásának.

Most már azonban legfőbb ideje annak, hogy rátérjek az addicionáló, a summázó gyakorlaton való túllépés lehetőségére. A vázolt szemléletet meghaladó magasabbrendű és szervezettebb konvenció igénye természetesen megvolt már eddig is. A hungarológia megteremtői, meghatározói s olyan – hogy így mondjam – törvényhozói mint Németh László, vagy másfelől Ortutay Gyula stb. a magyar tárgyú tájékozódást, kutatást interdiszciplináris, komplex tudományként kívánták műveltetni. Ha ezt a sokszor hangoztatott igényt kellő következetességgel végiggondoljuk, elérkezünk egy fontos felismerésig: a hungarológiát alkotó tudomány szakok: a nyelvtudomány, az irodalom-

tudomány, a történettudomány, a néprajz, a zenetörténet, a művészettörténet, a magyar tudomány története stb. nem pusztán összegükkel alkotják a hungarológiát, nem is csupán a felsoroltak és fel nem sorolt számos továbbiak interferenciája, kölcsönös viszonylataik szövevényes hálózata, hanem valamely egységes, nem tartalmi meghatározottságú, hanem bármely „nemzettudomány”-ra alkalmazható metodológiai elv, amely illetéknéppen tehát nem csupán „interdiszciplináris”, hanem „szupradiszciplináris” jellegű: az említett egyes tudományágak *főlé* emelkedve meghatározza illetékességüket, illetékességük mértékét, jellegét, körét és arányát: melyiktől mire várhatunk feleletet, melyek tényszerűségük, tudományos prognózisaik ellenőrizhetőségének ismérvei, hogy ötvöződhetnek részeredményeik egységes nemzetismeretté, mi az a tárgy, amely felé a nemzetismeret tudományos művelése konvergál; ez már lényegesen több annál, mint amikor – például – a magyar őshaza történész kutatói a nyelvtudománnyal és a zenetudománnyal szövetkeznek céljuk elérésére, vagy más esetben a régészet a művészettörténettel valamely lelet azonosítására és besorolására. A hungarológiának, mint tudománynak a tárgya tehát elvileg a magyarságra vonatkozó ismeretek summája *is*; az egyes magyar tárgyú tudományterületek összeműködésének komplex eredményei *is*; de ezenfelül, a tudományos megismerésnek inkább már céljaként, mint tárgyaként a nemzet történeti fejlődéséből vagy tudományosan rögzíthető egyéb adottságaiból levezethető jelenkori vagy jelenlegi helyzete, magatartása, szokásai, fejlődésének további esélyei.

Ámde ha tudományunk művelésének végső célja nem a speciális ismeretek adattára, „adatbankja”, hanem egy nemzet megismerése és megismertetése, hogyan kerüljük el az egykori magyarságtudomány zsákutcáját, a nemzeti alkat vagy jelleg boncolgatását, a „mi a magyar” bizonytalan kérdésfeltevését és ködös válaszait? Az „önszemlélet” kiküszöbölése önmagában nem óv meg tőle. Ha a hungarológia nemzettudomány, akkor kutatása tárgya: a nemzet. A hungarológia fentebb vázolt magasabb rendű eszméje és eszménye már a résztudományok pusztán felsorolásával is olyan totális tárgyat tételez és ír körül, amely egy nemzetre (jelen esetben a magyarra, elvben bármelyikre) vonatkozó legáltalánosabb és leguniverzálisabb tudnivalókat rendszerezi és foglalja egységbe. A nemzeti alkat fogalmát kitessékkelhetjük az ajtón, de visszalopakodik az ablakon. Az általánosítás ekkora fokán, amelyre az ártelmezett magyarságtudomány törekszik vagy kellene törekednie, mégiscsak kiszűrünk az adatok halmazából valamely olyan nemzetportrét, amely nemcsak beilleszt valamit a nemzetek megismerésének mozaikábrájába, nemcsak genus proximumot kínál, hanem differentia specificát is. S itt, közvetlenül, tisztáznunk kellene azt is, hogy a „nemzeti jelleg”, sőt „nemzeti alkat” nem abban az értelemben kerülendő fogalmak, mintha már önmagukban is veszélyes és tudománytalan szellemi kalandokra csábítanának. Igaz, az absztrakt szavak nem mindig jelölnek létező dolgokat, s oktalanúság volna a „nem zörög a haraszt” elve alapján végezni tudományos fogalomkincsünk megrostálását. De ha egy szó valami létezőt jelöl, akkor azt mindig büntetlenül, ártatlanul és ártalmatlanul teszi: nem a vele való élés, hanem a vele való visszaélés kompromittálja. Klaniczay Tibor az említett tévébeszélgetésben ebben a kérdésben is ösztönzően fogalmazott: „Nemzeti sajátosságok kétségkívül vannak, de a nemzeti sajátosság az semmi más, mint egy társadalom, egy nemzeti társadalom történeti útjának valamiféle lecsapódása különböző adottságokban”. Visszapillantva a mondatra, talán nem tudnék habozás nélkül rábólintani arra,

hogy „semmi más”, de fenntartás nélkül egyetérthetünk azzal, hogy történeti képződmény, tehát az idő függvénye. Átgondolása, átértelmezése feltétlenül szükséges. Ha pedig ilyen erejű tényező, nem rekeszhető ki teljességgel a hungarológiával egyértelműnek felfogott magyarságtudományból. A hungarológiába tehát beletartozik a magyarság önszemlélete is, de nem mint a diszciplína *lényege*, hanem mint vizsgálódásának kívülről, elfogulatlanul szemlélt *tárgya*. A kutató személye természetesen közömbös: elfogulatlanul tartozik szemlélni a magyarság önszemléletét a magyar tudós is mindaddig, amíg tudósként szemléli. Hogy egy újabban sűrűn, de nem ok nélkül használatos fordulattal éljek: a hungarológia, az újraértelmezett magyarságtudomány „metahelyzetbe” került az ön- és helyzetismeretre törekvő régibb felfogású magyarságtudományal szemben (a tudományos-elméleti diszciplína a gyakorlati, nemzetpolitikai célokat kitűzővel szemben). Ami a tudat előterében „nemzeti alkat”, valami végzetes eleve elrendeltség *híte és élménye*, az e metasíkra emelve egy történelmi-társadalmi kauzalitásból levezethető *nemzeti állapot*. Hogy ezt jelen felszólalásomban oly aggályosan többször is szóváteszem, az talán peremhelyzetemből, perememberi látószögemből is magyarázható: számtalan meggondolkodtató, olykor elszomorító, olykor megmosolyogtató példáját sorolhatnám annak, mily sok buktatóval jár, ha a nemzetek önvizsgálatuk során úgy vonnak kört maguk köré, hogy nem azt keresik, ami a körön belül közös tulajdonuk, hanem azt, amivel a körön kívüli többi nemzettől elhatárolhatják magukat, s e kettő korántsem ugyanaz; a különbözőzés érzése néha csak tájékozatlanságból ered. Igaz, hogy összehasonlítás nélkül semmire sem mehetünk, mint Németh László „Az én cseh utam” című tanulmányában oly találóan írja, csak akkor láthatunk tisztán, „ha a másik epruvettában ott a másik nemzet”, de az egybevetés nem feltétlenül azt hivatott megállapítani, hogy csak az a mienk, ami csak a mienk: a nemzetközi tudományos érdeklődés nemcsak arra kíváncsi, amiben egy nemzet a többitől *különbözik*, hanem arra is, amiben a többi nemzettel, a világgal, mégha a maga sajátos módján is, *egyeznek*. A hungarológia tehát igenis figyelemmel kíséri, elemzi, kutatja a nemzeti önszemlélet többnyire érzelmileg aláfestett és elfogultan megnyilatkozó történeti, lélektani, irodalmi s egyéb vetületeit, a megnyilatkozások mikéntjét, az időnkénti – szinte sohasem esetleges – nekibuzdulások gyakoriságát, módozatait, kiváltó körülményeit; bizony még maguk a magyar tudósok és szakemberek is, magyar látószögükkel együtt, tárgyává válhatnak a hungarológiának még akkor is, ha a mai értelemben felfogott és íme „menet közben” is tisztuló és csiszoló hungarológiának egyben aktív művelői is. A magyarságismeretre törekvő magyar felteheti – bárcsak mindig a kellő szellemi óvintézkedésekkel tenné – azt a kérdést, hogy mi a magyar? A hungarológia csak azt kérdezheti: mi az, hogy „mi a magyar?”?

Befejezésül a fentebb mondottakat – némi normatív hangsúllyal – így összegezném:

1. További működésünk során állandóan és fokozott mértékben hangsúlyozni kell, hogy a hungarológia nem magyar igény, hanem – mint az osztatlan és mindenre kiterjedő emberi megismerés része – nemzetközi érdekű tudomány,

2. ugyancsak állandóan és fokozott mértékben kívánatos tudatosítani, hogy a hungarológia nem csupán egyes tudományszakok summája, hanem a nemzettudomány speciális esete,

3. a fentebb kifejtett koncepcióval a múltban súrlódó vagy ütköző szemléleteket

nem elég elhárítanunk s nem is célirányos azokat vizsgálódásainkból kirekeszteni, hanem ellenkezőleg: kellő értékükre és mértékükre szállítva, azokat is mint fontos hungarológiai problémát kell tanulmányoznunk.

Célszerű volna a nemzettudomány fogalmát és elméletét, valamint a hungarológia mind ez ideig nem eléggé tisztázott módszertanára irányuló vizsgálódásokat nemcsak ösztönözni és bátorítani, hanem értekezleteinken és kongresszusainkon, társasági kiadványainkban művelni is, időt és módot találni a jövőben is megvitatásukra – annak illő szerénységgel táplált reményében, hogy ez valamelyes hungarológián túli, általános tudományelméleti haszonnal is járhat.

Wolfgang Veenker

Gondolatok a (hamburgi) hungarológiához

(1) *Meghatározások*

Sok okos embernek okozott már fejtörést annak eldöntése, hogy mit jelent a hungarológia. Az eközben talált és ismertetett meghatározások egy része a hungarológiát a magyar filológiával azonosnak tekinti, nagyjából a nyelv-, és irodalomtudomány értelmében (ez körülbelül a „germanisztiká”-val hasonlítható össze). Egy másik értelmezés ezt a tartalmat kiegészíti a néprajztudománnyal (nagyjából a hagyományos finnugrisztika szellemében). Így használja ma ezt a fogalmat a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (Internationale Gesellschaft für Ungarische Philologie) is, hivatalos folyóiratában, a Hungarológiai Értesítőben ezt a gyakorlatot követi, s itt, Magyarországon, valószínűleg a hungarológiai szakemberek többsége is osztja ezt a véleményt. Végül megemlítenőd az a felfogás, miszerint a hungarológia a magyarság egészére vonatkozó szellemtudományi diszciplínák teljességét átöleli. Az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában a hungarológia fogalmát a tudósok tovább tágítják a társadalomtudományi diszciplínák bevonása révén, valamint annak interdiszciplináris, regionális szaktudományként való értelmezésével. Ebben a felfogásban a hungarológia fogalma mind a magyar filológiát, mind az országismeretet (Landeskunde) magába foglalja. Számomra, mint uralistának és nyelv tudósnak az országismeret ez esetben a különböző idevágó diszciplínák szakismereteinek olyan szisztematikus rendjét jelenti, amely azoknak, akik egy ország nyelvét tanulják, lehetővé teszi az adott ország, illetve nép valóságos helyzetének, a tényeknek, reáliáknak a megértését. Az idevágó szaktudományok közül említenünk kell az alábbiakat: történelem, kultúrtörténelem, néprajz, földrajz, politológia, gazdaságtudomány, szociológia. (Ezek a szaktudományok a kisebb uráli nyelvek esetében magától értetődően nem esnek olyan súllyal latba, mint a magyar nyelvénél, amelyre további mondandómban szorítkozni fogok.)

Nem árulok itt el titkot, ha megemlítem, hogy a hungarológia legutóbb említett meghatározása hamburgi intézetemben már most a gyakorlatot jelenti, ám ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy véleményünket kollégáink Hamburgon kívül is osztják.